

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Ярошинської Олени Олександрівни на тему:
«Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища
професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

В умовах модернізації вищої освіти одним із найважливіших завдань освітянської галузі є розробка та реалізація цілісної системи оновлення моделі педагогічної освіти, розрахованої на підготовку висококваліфікованого вчителя, здатного виявляти високий професіоналізм й бути мобільним та конкурентоздатним у нових умовах розвитку початкової ланки освіти. Водночас інтеграція України у світовий освітній простір зумовила привернення уваги науковців і педагогів-практиків проблемі створення дієвого освітнього середовища навчальних закладів. У системі вищої педагогічної освіти ведеться пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти і формування адекватних світовим тенденціям і вимогам ринку праці фахівців в галузі педагогічної освіти. У зв'язку із вищезазначеним дисертаційне дослідження Ярошинської О.О. є актуальним та своєчасним.

Слід підкреслити, що відмінність зазначеної дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній не лише актуалізована ідея середовищного підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, а запропоновано її розв'язання шляхом цілісної системи проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів визначеного напрямку як загальної стратегії створення моделі зміни освітнього середовища та збагачення його ресурсів і можливостей для вдосконалення умов професійного та особистісного розвитку майбутнього педагога.

У процесі опонентського рецензування дослідження ми дійшли висновку, що структура дисертації є логічною і виваженою, адже робота презентована вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів та ґрунтовними загальними висновками, змістовними додатками, списком використаних джерел (528 найменувань), що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Дисертанткою обґрунтовано актуальність, теоретичну й практичну значущість проведеного дослідження через всебічне розкриття ступеня розробленості проблеми та виокремлені суперечності у вступі. Глибокий аналіз наукової літератури та психолого-педагогічних досліджень дозволив правильно визначити науковий апарат дослідження. Зокрема, його предмет логічно узгоджується з об'єктом і метою. Коректно сформульовано завдання дисертаційної роботи, провідна ідея дослідження, основні положення концепції зосереджені в загальній та часткових гіпотезах, яким притаманні інструментальність та достатня прогностичність.

Методологію дослідження проблеми проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи автором вдало обґрунтовано на засадах наукових підходів, які визначені відповідно до рівнів наукової методології: загальнонаукові (системний, синергетичний) та конкретно-наукові (середовищний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний, технологічний). Їх ґрунтовне осмислення та застосування в ході дослідження дало змогу забезпечити зміну традиційних підходів до функціонування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі його проектування та надання цьому процесу інноваційності, неперервності й системності.

Важливо відзначити чіткість та коректність обґрунтованого дисертантом понятійного апарату. Всі парадигми, які в дослідженні відіграють ключові ролі, старанно аналізуються і розкриваються, їх тлумачення достатньо

аргументоване та підкріплене авторською інтерпретацією. Так, у першому розділі дисертаційної роботи, простежено онтологію та обґрунтовано сучасний зміст понять «середовище», «освіта», «простір», «освітній простір», «освітнє середовище», «освітнє середовище вищого навчального закладу», «освітній простір вищого навчального закладу», «освітнє середовище професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи».

Дисертантка в роботі інтерпретує освітнє середовище професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи як цілісну педагогічно організовану систему умов, що забезпечують активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу між собою в межах освітнього простору закладу, спрямовану на професійний і особистісний розвиток майбутнього вчителя та формування його готовності до професійної діяльності.

Науково обґрунтованою є запропонована О. О. Ярошинською структура освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, динамічними частинами якого визначено компоненти, виокремлені на основі його соціально-суб'єктного аспекту (соціально-культурний компонент, навчально-виховний та інформаційно-комунікаційний).

На основі проведеного аналізу педагогічної теорії та практики автором виявлено основні характеристики компонентів освітнього середовища, які відповідають сучасним тенденціям розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та представлено шляхи їх реалізації в сучасних умовах проектування освітнього середовища.

Виваженість та ретельність аналізу теоретичних основ педагогічного проектування проявилися, коли здобувачка визначала складники, етапи (прогнозування, моделювання, конструювання, реалізація) й алгоритм педагогічного проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Для цілісного уявлення про досліджуваний процес О. О. Ярошинською обґрунтовано систему проектування освітнього середовища як динамічно

функціональний комплекс діалектично пов'язаних між собою частин, нерозривність та взаємодоповнюваність яких допомагає створити інноваційний проект. Авторкою детально охарактеризовано складові системи: цільовий, методологічний, суб'єктний, структурний, процесуальний та результативний, що дозволило підтвердити взаємозумовленість процесу проектування освітнього середовища та професійної підготовки в проектованому середовищі.

До сильних сторін дослідження Ярошинської О.О. варто віднести розроблену авторкою модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі, яка є відображенням педагогічної системи фахового становлення майбутнього педагога у ВНЗ, відображає її цілісність, структурованість та відтворює відповідність мети підготовки цілям проектування освітнього середовища. Модель представлена у вигляді трьох блоків: методологічного-цільового, змістово-процесуального та діагностично-результативного.

Досить виваженою є позиція автора про взаємозв'язаний і взаємообумовлений характер багатокomпонентної підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в проектованому середовищі, що складається з ціннісно-мотиваційного компоненту (аксіологічного, соціокультурного); гносеологічно-творчого (гносеологічного, когнітивного, творчого); особистісно-діяльнісного (праксеологічного, особистісного, комунікативного).

Дисертанткою охарактеризовано готовність майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності за компонентами (ціннісно-мотиваційним, гносеологічно-творчим, особистісно-діялісним). Не викликають заперечень обрані здобувачкою критерії, показники, індикатори та методики за якими здійснено оцінку стану сформованості компонентів готовності майбутніх вчителів початкової школи до професійної діяльності. За кожним критерієм виділено рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності.

Здійснену в межах дисертаційного дослідження експериментальну роботу на етапах пілотажного та констатувального експерименту, конкретно зміст і методику їх організації, в цілому оцінюємо позитивно, адже критеріальний апарат дослідження є виваженим і належно структурованим.

Безперечною перевагою проведеного дослідження можна вважати розроблену дисертанткою методику проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та її упровадження в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів.

Запропонована методика проектування освітнього середовища представлена сукупністю способів побудови та реалізації системи проектування взаємодії, яка вирішує практичні завдання – оновлення змісту, форм, методів та засобів фахової підготовки з метою створення інноваційного проекту освітнього середовища.

У контексті обґрунтування методики дисертанткою узагальнено методичні рекомендації до реалізації основних напрямів проектування змісту професійної підготовки, а саме: вибіркової частини навчального плану; змісту робочої програми навчальних дисциплін, практик; навчально-методичного забезпечення; позааудиторної діяльності (соціально-культурної, наукової, спортивної тощо). Розроблено алгоритм конструювання форм, методів та засобів професійної підготовки майбутніх педагогів визначеного напрямку.

Позитивним є те, автором класифіковано форми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах проектованого освітнього середовища за його компонентами: форми конструювання навчально-виховного середовища (навчального супроводу, наукового співробітництва, виховної взаємодії), соціально-культурного та інформаційно-комунікаційного. Репрезентовано методи, які забезпечують реалізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, персоніфікованість та гармонізацію впливів, можливість проектування індивідуальної траєкторії професійно-

особистісного становлення майбутнього вчителя початкової школи. Відповідно до основних видів діяльності майбутніх педагогів в умовах освітнього середовища виокремлено такі групи методів: навчально-педагогічного супроводу, гармонізації культурно-виховних впливів, наукового співробітництва.

Дисертанткою обґрунтовано доцільність використання запропонованих засобів конструювання навчально-виховного, соціально-культурного та інформаційно-комунікаційного середовищ.

Реалізація методики на етапі формувального експерименту була спеціально організованим, цілеспрямованим, динамічним процесом, в межах якого послідовно впроваджувалися блоки інновацій в основні компоненти освітнього середовища (навчально-виховний, соціально-культурний, інформаційно-комунікаційний).

Технологічно цікавими та практично дієвими, на нашу думку, є запропоновані Оленою Олександрівною блоки: адаптація студентів до освітнього середовища професійної підготовки (блок 1); залучення студентів до свідомого професійно-особистісного розвитку в умовах освітнього середовища професійної підготовки (блок 2); проектування індивідуального освітнього маршруту та його реалізація в освітньому середовищі професійної підготовки (блок 3); проектування науково-дослідної роботи (блок 4); входження в квазіпрофесійну діяльність в умовах освітнього середовища професійної підготовки (блок 5); учитель початкової школи – дизайнер освітнього середовища школи першого ступеня (блок 6).

Така блоковість реалізації методики забезпечила послідовне розгортання наукового пошуку від прогностичного уявлення про професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи в проектованому середовищі до створення його інноваційного проекту, забезпечила проміжний контроль за ефективністю експериментальної роботи.

Особливої уваги заслуговує ресурсне забезпечення авторської методики, зокрема посібники для викладачів, кураторів вищих навчальних закладів:

«Педагогічний дизайн», «Інститут кураторства: проектування діяльності», методичні рекомендації «Організація та функціонування інформаційно-комунікаційного середовища в рамках сучасного освітнього простору», «Організація наукового середовища», електронні ресурси, наприклад сайт супроводу навчальних посібників тощо.

Оцінювання ефективності впровадження методики проектування освітнього середовища характеризується системністю, поетапністю. Аналіз результатів формувального етапу дослідно-експериментальної роботи здійснювався на основі використання методів математичної статистики і підтвердив прогностичність концептуальних підходів щодо розробки і впровадження авторської методики. Доведено, що вона уможливила підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в проектованому середовищі.

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження і досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів і ґрунтовної джерельної бази. Одержані дисертанткою результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті. Заслуговують на увагу додатки до дисертаційної роботи, які деталізують її окремі аспекти та вдало доповнюють її зміст.

Ознайомлення з дисертаційною роботою та науковими працями Ярошинської О. О. переконує нас в тому, що на захист винесено дослідження, у якому вперше в педагогічній теорії і практиці цілісно досліджено та обґрунтовано теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової та розробити й експериментально перевірити методику означеного процесу.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертаційної роботи, а 65 наукових публікацій, з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації та цілком відповідають встановленим вимогам.

Високо оцінюючи результати рецензованого дослідження, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. На наш погляд потребує пояснення, чому у своєму науковому дослідженні одним з методологічних підходів авторка розглядає особистісно-діяльнісний підхід (с. 9) який передбачає створення в просторовому освітньому середовищі відповідних умов для розвитку особистості вчителя як суб'єкта професійно-освітньої діяльності, адже поза увагою дослідниці залишився майбутній вчитель і викладач ВНЗ. Водночас вважаємо, що автору формулюючи методологічний концепт дослідження варто було більше акцентувати уваги на проектуванні освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.
2. Автор широко аналізує проблему проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у працях українських педагогів та психологів, проте поза увагою О. О. Ярошинської залишилися праці та досвід зарубіжних науковців.
3. Обґрунтовуючи систему проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (стор. 108, рис. 1.4) О. О. Ярошинська дещо некоректно представила педагогічні умови (організаційні, дидактичні, професійні) функціонування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, які на наш погляд мають

забезпечувати реалізацію не окремого компонента системи, як це зазначено у моделі, а всієї запропонованої системи.

4. На наш погляд обґрунтовуючи у § 1.3 та § 1.4 теоретичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи автору варто було б більш ґрунтовно проаналізувати специфічні особливості професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.
5. Із змісту дисертації (с. 247-248) не зрозуміло аналіз яких нормативних документів та експериментальних досліджень дав наукове підґрунття зробити загальний висновок про недоліки в організації освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи які потребують усунення.
6. На наш погляд потребує більш ґрунтовного пояснення зміст однієї із складових моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі (с. 254, рис. 3.2), а саме «особистісні цілі та потреби майбутніх учителів».
7. На наш погляд зміст § 3.4 дещо перевантажений теоретичним аналізом.
8. Часом науковець захоплюється викладом позицій вчених з проблем проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи без належного теоретичного аналізу, власної точки зору.

Однак, вказані зауваження й побажання не знижують теоретичної і практичної значущості роботи.

Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць Ярошинської О. О. дає підставу зробити наступний висновок.

Дисертація на тему: «Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи» є самостійною завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які мають важливе значення для

подальшого розвитку теорії і практики професійної педагогічної освіти та демонструє наукову і професійну зрілість автора.

Дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор Ярошинська Олена Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри
педагогіки і методики початкового навчання
Інституту педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

О. В. Матвієнко